

ազատագրած խելքը, ողջմտութիւնը, պայմաններու յարմարելու իմաստութիւնը, ինքզինքը աչքէ չկորսնցնելու գեղեցիկ պատեհութիւնը, որոնցմով գինւաւոր է մեր ժողովուրդը, և այս անգամ իր Եկեղեցւոյ կազմակերպութեան շքեղ կերպարանքին մէջ, որով ըրեր ենք մեր պատմութիւնը, և հասեր այս օրերուն:

Հայաստանեայց Եկեղեցին անցեալին մէջ մեր մայրը, այսօր կրկին ի վիճակի է մեր հոգեղէն, մշակութային արժէքները վերստին պատուաբերելու իր ծոցին մէջ, եթէ անոր սպասը ընող նոր եկեղեցակա-նութիւնը հաւատայ այդ գերին:

(ՎԵՐՋ)

Հայ եկեղեցականութիւնը պիտի կրնայ մէկգի նետել անտարբերութեան և անինքնազիտակցութեան մաշկեակը, եթէ զիտեայ բանալ ինքզինքը մեր անցեալի հրաշագործ ոգիին: Հայ եկեղեցականութիւնը պիտի գտնէ ինքզինքը եթէ առօրեայ մտահոգութիւններէն վեր զգացումով զիմաւորէ իր պայտականութիւնը, եթէ զիտնայ զսինքն ինքզինքը, ոչ թէ յանուն օրրազրուած կամ նոր շինուած հանգանակներու, զազափարականներու և տարանջատումներու, այլ յանուն այն ոգիին որ ընդհանուր է և հայեցի, որ համայնական է, և անով գերազանցօրէն քրիստոնեայ:

(11)

Ե. Վ. Տ.

ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԵՏ

ԱՌԵՏԵԱՅ ԵՐԿԻՐԸ

Ոչ միայն Իսրայէլի, այլ ամբողջ մարդկային պատմութեան մէջ չկայ դէմք մը որ հաւասարի Մովսէսին: Ան որ հրաւիրուեցաւ վարելու ժողովուրդի մը ճակատագիրը իր բարոյական և վարչական գոռաւորին մարզերուն մէջ, և տուաւ անոր իր հոգիին և իր նկարագրի կերպարոյթը:

Ճշմարիտ է այս մտածումը, թէ ով որ մեծ գործի մը կը լծուի Աստուծոյ կողմէն, և անոր քէ ըլլայ, ոչ թէ իր անձին փափաքներէն մղուած ստանձնէ այդ գործը, և այս պարագան շատ գեղեցիկ կերպով կը յատկանշուի Մովսէսի կեանքին մէջ: Ինք անհամեմատօրէն առաքելի և հայրենասէր մարդ, չէր համարձակած իր ժողովուրդի կեանքի ազատութեանը ձեռնարկել, միշտ տեսակ մը վարանքով ետ քաշուած էր մինչև այն վայրկեանը, երբ Աստուծոյ կամբքին յայտնութիւնը կատարուեցաւ իր աչքերուն և հոգւոյն գիմաց:

Եւ մինչ Մովսէս իր ժողովուրդին փերկութեան ծրագիրներով էր զբաղած, ծանր փորձանքի մը հանդիպեցաւ, սպաննելով եգիպտացի մը, որ կը սպառնար իր հայրե-

նակիցներէն մէկուն կեանքին, և իր այս արարքին յայտնութենէն սարսափած փախաւ Մաթրամու երկիրը: Թէև հեռացաւ եգիպտոսէն և իր աշակիցներէն, բայց չհրաժարեցաւ անոնց մասին իր մտածումներէն: Լոն այդ օտար երկրին մէջ ընտանիք կազմեց, ամուսնանալով տեղւոյն ըլլող մապետ Յոթորի աղջկանը հետ. բայց երբ'ք չմոռցաւ իր ժողովուրդը, և իր անգրանիկ որդւոյն անունը, Գերսամ, պանդուխտ գրաւ իր պանդուխտ հոգիին իրր միւրթարանք և խորհրդանշիչ:

Եւ օր մը երբ իր աներոյ հօտերը կը պահէր, իր հոգիին պէս ամայի այդ օտար սարերուն վրայ, հեռուն, անտառին ծայրը, ուր հորիզոնին վարագործը կը ձգուէր իր աչքերուն, տեսաւ կրակ մը որ կը բոցաւ վառէր, մօտեցաւ ստրաւովով, և տեսաւ որ մօրենի մըն էր որ կը վառէր բայց չէր այրիր: Եւ բոցին մէջէն կարծեց լսել ձայն մը որ կ'ըսէր, մի՛ մոռնար ժողովուրդդ, մի՛ ուրանար ցեղդ, ինչո՞ւ կը խրաչիտ ազգիդ առաջնորդ ըլլալէ, կը վախճաւ թէ անոնք կը մոռնան զԱստուած և կը կորսուին: Այս կրակին վրայ կարգայ ժողովուրդիդ ճակատագիրը, ան պիտի չարչարուի, պիտի տառապի, բայց պիտի չը կորսուի: Մարգարէն ծնրադրեց այդ հրեղէն խորանին առջև, և այդ օրէն սկսեալ ինքզինքը լծուած զգաց իր ժողովուրդի գործին և բարօրութեան:

Այսուհանդերձ Հին Կտակարանը չունի աւելի որոտառու և եղբարկան դէպք քան Մովսէսի մահը: Տարիներով չարչարուելի ի խնդիր իր ժողովուրդին, կրիլ այն բոլոր տուայտանքները, որոնք հանրային զործիչի բաժինը կը կազմեն, հազար տառապանքներէ վերջ գալ ու կենալ իր տարիներու երազի սեմին, և ապա արգիլուել զայն ունենալու բաղձանքէն. զժխեմ ճակատագիր յատուկ բոլոր մեծերուն, հերոսներուն:

Նաբաւ լեւան բարձունքին կեցած, ըզձանքով ու արցունքով ան կը նայի աւետեաց երկրին, որ կը տարածուի իր աչքերուն դիմաց, Գաազադէն մինչև Տան, Երիզովը իր արաւանիկի պարտէզներով, Ներթաղիմ իր հարուստ հողերով, Յուդայի երկիրը իր բարձունքներով: Անապատի ճամբորդութեան երկար գիշերներուն, ան մտածած է այդ բոլորին համար, հոն ուր Աբրահամն ու Իսահակը իրենց վրանները լարեցին, և ուր իրենց գերեզմանները կը սպասեն Իսրայէլին: Ու ինք լեւան բարձունքէն կարօտով կը նայի այդ բոլորին: Յորդանան գետը միայն կը բաժնէ զինք այդ ամենէն, և սակայն իրեն արգիլուած է Ենովայի կողմէն հոն մտնել: Եւ հարկաւորամիայ ծերունին այժմ միայն կը զգայ խոնջէնքը որ կը ճնշէ իր ոսկորներուն:

Այսպէս է դասաւորուած մարդկային կեանքը: Ամէն մարդ իր աւետեաց երկիրը ունի, և սակայն հազուապէս մարդիկ կըրնան հոն մտնել: Ամէն մահկանացուն տըրուած չէ իր երազը բռնել և զայն հագնել: Հէքեաթ է կեանքը ու անոր հերոսները յաճախ իրենց հետապնդած մտապատկերին հազու հասած, կ'իյնայ անոր շէմքին, կազմելու համար հէքեաթը ուրիշ կեանքերու: Այսպէս է պարագան ընտանիքին հօրը՝ որ հազու իր տնտեսութիւնը կազմակերպած և իր զաւակներու ապագան ապահոված, այսինքն իր ընտանիքին դրախտը ստեղծած, երբ հոն մտնելու կը պատրաստուի կ'իյնայ անոր շէմին. սակայն իր հոգին գոհունակ կը մնայ այդ անուշ պատկերին առջև, որ իր քրտինջովն ու արիւնով է պայմանաւոր:

Այսպէս է կեանքը հերոսին իր ժողովուրդի և երկրի ապագայի նկատմամբ: Տարիներով իր կեանքը պատառ պատառ

բաշխելէ վերջ իր երկրի բարօրութեան, յառաջդիմութեան և մեծ իրադրութեան, կ'իյնայ իր պատրաստած աւետեաց երկրի սեմին, երբեմն անմիջապէս ու պարտուած, երբեմն երջանիկ նման Մովսէսին: Կեանքի կանոնն է տսիկա, նախորդ սերունդը նորին՝ և նորը յաջորդին համար կը պատրաստէ ապագան: Մահ տնկողը քիչ անգամ կը վայելէ անոր պտուղը:

Ու այսպէս է պարագան նոյնպէս կեանքի հոգեւոր մարդին մէջ: Հաւատացեալ ու նախընտրող հոգին կ'ընէ ամէն ինչ այս կեանքին համար, գերագոյն ժառանգութեան մը ի խնդիր, որ ուրիշ բան չէ բայց յաւիտեանական կեանքին առհաւատչեան: Երկրային բարօրութիւնները յաճախ կը խուսափին իր հասողութիւնէն, կեանքի մէջ իր շինելու ցած դրախտը յաճախ կը խուսափի իրմէն, բայց հեռուն, սրբազան Յորդանաններէն անդին, իր հոգիի աչքերուն կը պարզուի ուրիշ կեանքի մը տեսիլքը, որ իրենը եղաւ այս երկրի վրայ, որուն համար ինք ջանաց և նիւթեց, սրուն համար տուաւ իր լաւագոյնը:

Յաւիտեանական է այն ճշմարտութիւնը, թէ «մենք մշտապէս կը պահենք լոկ այն ինչ որ կորուսած ենք»: Կեանքի մէջ ուր ամէն ինչ փոփոխութեան է հակամէտ, մենք կը հասնինք անոր միայն զոր կը զոհենք: Անորեան, տեսանելին հետապնդողները և անոր մէջ ընդարմացողները՝ անոր համար կը մեռնին, և իրենց աչքին առջև չեն ունենար հեռաւոր բայց գեղեցիկ տեսիլքը աւետեաց երկրին: Ինչ փոյթ թէ ժամա՞նակի և իրենու դասաւորութիւնով մենք կենու մնացը անկէ, անիկա մեզի կը պատկանի, որովհետեւ համաձայն մեծ ու սըրբազան խոստումին, մենք կը պահենք այն ինչ որ կորուսած ենք յաւիտեան:

Յիսուս տեսանելի աշխարհը կը նրկատէր հայելին անտեսանելին. Ան զայն կը տեսնէ իր աչքերուն դիմաց տարածուող գեղեցիկ ցորենին մէջ, իր գլխուն վերեւ հովանոցուած երկնքին վրայ, և իր քովիկը հստող առուակին խորը: Բոլոր ասոնք իրեն կ'իբեւային իրը թափանցիկ պատկերներ մարդկային հոգիին, և իր աստուածային ճակատագրին: Տեսանելի այս իրերուն և երեւոյթներուն մէջ, Ան կը դիտէր անտեսանելին, ինչպէս Մովսէսը Եգիպտոսէն ու

Նաբաւ լիւնէն պիտի տեսնէր ու գիտէր աւետեաց երկիրը:

Մեր դարու Նիւթապաշտ մտածութեան ընդ տողորուած մարդը կ'անգիտանայ անստեանելի աշխարհը, այսինքն չունի տեսիլքը աւետեաց երկրներու ինչպէս այս կեանքին մէջ, այնպէս ալ այս կեանքին համար: Այս է պատճառ անտարակոյս որ մեզի պակտի տեսանողը, հերոսը և մեծ առաջնորդը: Ոչինչ կայ երկրային ու ժամանակաւոր որ չծառայէ ապագայի մը և չունենայ իր տեղը արժէքներու կալուածին մէջ: Ամէն ներկայ իրականութիւնը ապա-գայ կարկիւռութիւն մըն է, շարունակութիւն մը կայ երէկուան և այսօրուան միջև: Ուրքան խեղճ են անոնք որ կը մտածեն թէ այս աշխարհը իր մէջ չունի իր ապագան՝ իր վախճանը, վասնզի օրօրոցն ու զազաղը սկիզբ մը և վերջ մը չեն ինչպէս կը կարծեն տեսանելիով միայն առաջնորդը: Գլխաւոր միամիտները, այլ վայրկեան մը կեանքի յաւերժէն: Աշխարհը իր գոյութեամբ անջատ և առանձինն բան մը չէ, այլ յաւիտենութեան և մեծ ապագայի արտաքին և տեսանելի կողմը միայն: Կազմաւորութիւն մասնակը մեծ ամբողջին, շարժուն և փոփոխ ալիքը անշափելի ուժկիւնին: Ներկային մէջ միայն ներկան տեսնել, պիտի նշանակէր սերմին մէջ սերմը միայն տեսնել, սակայն սերմնացանը կը հաւատայ ցանուած սերմի ապագայ արգիւնքին:

Երբ կը կենեանք Աստուածաշունչի այս պատկերին առջև, Մովսէսով Նուիրապոր-ծըւած, մեր միտքը կ'երթայ մեր երանա-չնորհ նախնիքներուն, մեր եկեղեցւոյ մեծ հայրապետներուն և իշխաններուն, որոնք այնքան Նուիրումով լծուեցան մեր ժողո-

վուրդի դատին ու ճակատագրին: Անոնք ալ անտարակոյս, իբրև մէկ մէկ Մովսէս-ներ, տեսան հեռաւոր մշտնջերու տակ մեզի օգտող աւետեաց երկրներ, և այդ տեսիլքով լեցուած տարին իրենց հօտը արհեստներու և կրակի մէջէն դէպի այդ բաղձա-ցուած ապագան: Անոնցմէ իւրաքանչիւրի նայուածքին մէջ յոյս մը և հոգիին մէջ կայծ մը կար ապրելու, յաւերժանալու, և այդ իտէյալով խանդավառ, այդ ողբերգական բայց վսեմ մտածումով վառուած քաղցին մեր ապագային, մեր աւետեաց երկրին:

Իզուր չէ որ մենք նոր իսրայէլ կոչուած ենք, բոլորը իրենց նայուածքը կը դարձնեն մեզմէ, բայց մենք կը զգանք թէ Աստուած միշտ մեզի հետ եղած է, թէ աներեւոյթ ձեռք մը թոյլ չի տար որ մենք իսպառ ոչնչանանք: Կը չարարուինք, որպէսզի աւելի լաւ ըմբռնենք մեր ճակատագիրը. շատ անգամ մարտիրոսութեան պատկը ուրբաւ են մեր գլխուն շուրջ, բայց չեն կրցած սպաննել մեր մէջ ապրելու վսեմ և անառիկ իզձը:

Ծիշդ է որ պղտիկ ժողովուրդ մը եղած ենք, բայց մեծ զգացումներու հրայր-քը երբեք չէ պակսած մեզի. աւելի ճշը-մարիտ և արդար գտած ենք տառապիլ բարոյական մտապատկերի մը առջև, քան թէ ընդարմանալ Նիւթական գոհացութեան վայելքին մէջ: Դարերով ունեցեր ենք մեր աւետեաց երկիրը, քաղիք ենք անոր, յաճախ մոտեցած իր սեմին, և մեր նայուածք-ներովը ընդգրկած իր անուշ հեռապատկե-րը: Մեր դարաւոր կեանքը անտարակոյս գինն է եղած այդ մեծ ու անմեռ երազին:

Ե. Վ. Տ.

